

Gospodarske stvari.

O delitvi pašnikov.

Govor dr. L. Tomana v deželnem zboru kranjskem.

Vsak prečestitih gospodov poslancev, naj je prišel iz Gorenjskega, Dolenjskega ali Notranjskega, se je po svojih zvedbah in skušnjah prepričal, kako imetje našega ljudstva zmirom bolj vhaja, kako naš narod v svojem premoženju hitro in silno hira, na drugej strani pa siromaštvo raste, da nas strah mora obhajati za našo prihodnost. Videli in skusili smo, kako je dve leti po vrsti lakota segla se svojimi morilnimi rokami po našem ljudstvu na Notranjskem in Dolenjskem, in kakor so meni znane okoliščine na Gorenjskem, se ji tudi že tam zibel ziblje, in bati se je, da bi tudi na Gorenjsko svoje suhe in morilne roke ne stegnile.

Če pomislimo na dalje, da je več sto rodbin našega ljudstva gorenjsko lepo zemljo zapustilo, v katerem lepem kraju se jim je v poprešnjem stoletju dobro godilo, če vidimo, kako se je Kranjca, ki ljubi svojo rojstno hišo, svoje lepe goré, svoja lastna tla, svojo domovino, poprijela brezupnost; če vidimo, kako so se poprijeli romarske palice in se podali čez morje v tuje neznane dežele; če vse to pomislimo: tako moramo skrbeti, kar zamoremo, da pomagamo našemu ubožanemu ljudstvu. S pomnoženjem ljudi, s povikšanjem davkov, s poginom marsiktere obrtnije v naši domovini pošli so potrebni dohodki, pošlo je naše imetje, potrebe se vekšajo in narastlo je po tem ubožstvo. Dežela po zdanjem gospodarjenju ne rodi več zadosti pridelkov in pomočkov, da bi se ž njimi na vse strani potrebam zadostiti zamoglo. Pomanjkanje raste, ubožstvo se razširja, tako da mora rodoljuba srce boleti, ko vidi sicer marljivi narod, ki se muči v potu obličja in vendar se zmirom globokeje pogreza v siromaštvo.

Sveta dolžnost naša je tedaj, da mi pripomoremo našemu ljudstvu, da mu pokažemo pot, po kateri si zamore pomoči najti. Ni mogoče vsega storiti na enkrat ali začeti moramo resnično.

Prva pomoč, ki jo zamoremo dati našemu ljudstvu, je ta, da skrbimo, da se povekša rodovitnost naše zemlje, da se odstranijo zavire in pomote, ki držé še mnogo lepe rodovitne zemlje v starih navadah in zavezah nerodovitne. Vemo, da marsiktera trma dozdej nasproti stoji modrejšemu ravnanju, nasproti jej moramo delati in rešiti ljudstvo škodljivih predsodkov. Če se ozremo okrog sebe, vidimo, da je še mnogo zemlje, ki ni tako obdelana, kakor bi zamogla biti.

Kak velik del naše zemlje leži še v malo koristnih pašnikih ali gmajnah. Vemo sicer, da jih je veliko v občini, ki ne hrepenijo po tem, da se taki pašniki razdelé, ter vemo tudi, da je temu početju mnogo nasprotnih ljudi in sploh tisti, ki so bogatini postali.

En moder poljedelec kranjski je rekel; „Mi imamo zaklade v naših pašnikih zakopane, treba je le, da jih vzdignemo.“

Ako pogledamo statistiko naše dežele po pl. gosp. Felsenbrunn, najdemo, da imamo pašovnikov 271.607 oralov, t. j. čistih pašovnikov; se sadnim drevjem obsajenih 1.172 oralov; z lesom zasajenih 88.558 oralov. Čisti pašniki dajo na leto dohodkov 156.386 for., se sadjem 10.613 for. in z lesom 40.494 for.; 1 oral čistih pašovnikov pa dá na leto samo 34 kr., se sadjem zasajenih 9 for. 3 kr. in z lesom samo 27 kr.

Nasproti imamo čistih travnikov 223.752 oralov, se sadjem zasajenih 9.800 oralov, in z lesom 50.861 oralov.

Čisti travniki donašajo na leto 758.461 for., se sadjem 83.583 for., z lesom 67.543 for. in letni donesek

1 oral čistih travnikov je 3 for. 23 kr., se sadjem 8 for. in z lesom 1 for. 20 kr.

Če primerimo po tem letni dohodek od oral čistega travnika, ki znese 3 for. 23 kr. z oralom čistega pašnika, ki znaša 34 kr., tako vidimo, da oral čistega travnika donaša 6—7krat več, kakor oral čistega pašnika. Če dalje pomislimo, kar sem rekel, da imamo 271.607 oralov čistih pašnikov in 223.752 oralov čistih travnikov, tako se moramo začuditi, da imamo 50.000 oralov več pašnikov kakor travnikov.

Če bi mi zamogli vse čiste pašnike spreobrniti v čiste travnike, tako bi mi po tem računu povekšali dohodke, ki znašajo na leto od čistih pašnikov 156.386 for., in bi morali 6krat več, to je 938.316 for., tedaj skoraj en milijon! In če bi mi le tretji del pašnikov spremenili v travnike, tako bi imeli več dohodkov 312.772 for. konv. den.; in če šesti del spreobrnemo, se povikšajo dohodki za 156.386 for. Če se pa taki travniki še se sadjem nasade, kar vrednost povzdiguje najmanj osemkrat, tako bi, če bi šesti del pašnikov spreobrnili v travnike in zasadili se sadjem, več dobička bilo 1,251.088 for. konv. den. in to se mi zdi mogoče doseči. Iz tega se vidi, slavna gospôda, koliko koristi je zanemarjene, koliko premoženja leži v nerodovitnej zemlji — v pašnikih in kaka važnost je v tem, da skrbimo zastran pašnikov. Ravno tak dobiček se kaže, če se pašniki spremené v njive.

Pa ne samo iz tega prepričanja po številkah, ampak tudi iz premišljevanja, kakov prid pašniki dajejo, kaka škoda po njih izvira kmetovalcem, mora slednji priti do razsodbe, da so pašniki škodljivi.

Škoda, ktera iz pašnikov izvira, se lahko iz sledečega premišljevanja razvidi:

1. Skušnja kaže, da razdelitev pašnikov neizmerno velik dobiček donaša; kjer so razdelili pašnike, tam se veselijo zdaj velikega dobička. Jaz le hočem omeniti nekterih takih razdelitev na Gorenjskem, kjer drugod mi niso znane okoliščine.

Poglejmo, koliko dobička dajo Ločanom njih Žolčice in njih nekdanje gmajne za gradom, — Visočanom razdeljeni pašniki unkraj Kokre, kako lepo polje imajo zdaj na mestu nekoristnih pašnikov. Še le malo let je, kar so Grajani blizo bleškega jezera razdelili svoje pašnike in spremenjeni so v njive in travnike.

Koliko sosesk pa je, ki imajo po 100—200 in še več oralov ravnih pašnikov, ki bi lahko se v njive in travnike spreobrnili, če jih razdelé. Med Radolico in Mostami leži še kakih 600—700 oralov mrtve gmajne, okrog Zaspá in Dobrave in v Dolini tudi. Koliko žita bi lahko tam pridelali, na mestu da hodijo po-nj v Kranj. Razdelitev pašnikov mora našemu ljudstvu dobička prinesiti, ker zdaj le malo paše imajo, ki pa živini ne zdá — in tako jej morajo še domá pokladati.

2. Druga škoda, ktero pašniki kmetovalcem delajo, je ta, da se s pašo veliko gnoja pogubi. Ako v hlevu vsako odraščeno govedo v 15 dneh en voz gnoja naredi, zgubi kmet v 5 mesecih 10 voz gnoja, kar je najmanj 6—7 gold. vredno.

3. Če pa nastane suša, škoduje ona pašnikom bolj in hitreje kakor polju in travnikom. To pa zato, ker so pašniki zmirom čisto popašeni in poteptani; rose se na njih le malo nareja in solnce pašnike v živo pripeka, ker tla sence nimajo. O časih suše so pašniki skoraj brez dobička, in mislim, da še toliko ljudje ne dobijo, da bi mogli plačati davek.

4. Dokler ni pašnik razdeljen, ne more noben so- posestnik svojega dela, svoje pravice drugače uživati, kakor vsa občina — s pašo — ko bi sicer lahko svoj del spreobrnili v njivo, ali travnik ali gozd, česar bolj

potrebuje. Tako so vsi solastniki eden na drugega vezani in si ne morejo pomagati.

5. Na pašnikih je tudi več takih prostorov, ki ne dajo nič paše in bi se lahko v drugo kulturo spremenili dali, ali to se zgodi more le po razdelitvi.

6. Če na dalje premišljujemo, kako se uživajo pašniki, tako vidimo, koliko krivice se na njih posestnikom godi, ker se uživajo po nepravilni razmeri. Bolj mogočni in bogateji solastniki si preskrbijo več živine itd. Eni uživajo vse, drugi malo, nekateri skoraj nič.

7. Še hujsa je pa ta razmera, kadar tak pašnik več sosesk vkup uživa. Tu se napodi živine na pašnik, da vse nič ne dobé. Posebno pa bližnje soseske druge izpodrivajo. Koliko pravnaraste iz tega in v preteklosti so se tudi zmirom pravdali.

8. Pašniki so nadalje najslabejša šola kmetijskih otrok. Na mestu, da bi v šolo hodili, pohajkvaajo z živino vred na taci pašnikih, in tako zamoremo reči, da pašniki zastran moralnega izobraženja, zastran probuda delavnosti v mladem kmetijskem otroku le škodo delajo.

Iz vseh teh obzirov se vidi tedaj škodljivost, nekorist pašnikov. Zato se tudi mnogo modrih solastnikov poganja za razdeljenje pašnikov, le nekateri držé to važno reč nazaj.

Tudi vlada je spoznala važnost razdelitve že zdavnaj in je dajala postave, ali dozda se niso spolnovale. Vzrok temu morebiti leži nekoliko v tem, da podlaga in red (modus) nista tako postavljena, da bi se silo bili na vsem enako pravični podlagi k razdelitvi primorani, in nekoliko v tem, da je po soseskah dosti nasprotnikov razdelitve. Nasprotovanje večidel izhaja iz dobička, ktereга nekateri bogateji iz pašnikov uživajo, ali pa iz nevednosti — iz stare trme. Veči del solastnikov pa zdihuje po razdelitvi in želi, da bi se že obstoječe postave izpolnile in deloma tako ponovile in pomnožile, da se bodo morali pašovniki razdeliti in sicer na podlagi vsem solastnikom enako pravični.

Ker sem opomnil, da že stareje postave veljajo razdelitev, naj jih nekaj navedem.

Patent dne 5. novembra 1768 ukazuje vsem gospodskam in kresijam, da morajo za razdelitev pašnikov skrbeti in da imajo vsi, ki se temu zoperstavljajo, zgubiti svoje dele. (Glej zvez. 5. fol. 388 post. zbirke.)

Ukaz dne 4. januarja 1780 šte. 2126 ukazuje, da se morajo vsi pašniki razdeliti do aprila 1780 in sicer po grajščinah, sicer imajo kresije to na njih stroške oskrbeti. (Glej zvez. 8. fol. 400 post. zbirke.)

Patent dne 17. aprila 1784 ponavlja ukaz za razdelitev pašnikov, in zapoveduje v §. 11, da ima vsak deležnik svoj del zgubiti, ki ga v dveh letih ne spreobrne v rodavno zemljo. (Glej zvez. 7. fol. 500 post. zbirke.)

Dvorni ukaz dne 8. junija 1786 ukazuje, da se imajo v enem letu vsi pašniki razdeliti. (Glej zvez. 10. fol. 51.)

Vse te in enake postave še veljajo, večkrat so se zopet ponavljale, ali žalibog do danes se še niso spolnile. Zda pa mora resnica biti, potreba na vrata trka. Ozrimo se po družih deželah, kje se najde toliko sveta nerodovitnega, kakor pri nas? Ali to ni naša nemarnost, — naša škoda?

Naj se vgovarja, da je težko najti in postaviti pravo mero razdelitvi ali po stanu posestva ali po številu davkov solastnikov itd. — to je gotovo, da se prava podlaga in mera zamore postaviti. In ko bi po eni ali drugi podlagi koga kaka mala krivica zadela, bode on še v krivici več pravice, več dobička dobil,

kakor jih ima zdaj v nekoristni pravici — v splošni krivici!

Trebalo bi si nekoliko načrtati različnost pravnih razmer zastran sovživanja in solasti pašnikov in načrtati potem postavo, kako da bi najpravičneje ukazala in osnovala se razdelitev pašnikov. Pa tega sem si svest, če bi ravno mnogo gradiva v tem zamogel podati, da vseh razmer ne obseže, kar pa postava mora storiti. Na dalje sem prepričan, da bode deželni zbor po raznih potih in pomočkih različnosti razmer vse pozvedel in porabil in gledé na prejšnje postave načrtal postavo, po kterež bomo primorani vse pašnike pravično razdeliti in pametno rabiti.

To je namen mojega nasveta. Naj se izpolni! Naj bi bil potrjen gledé na resnico:

„Mi imamo v pašnikih zaklade, vzdignimo jih!“

Suhe češplje močno iskano in dragoceno blago.

„Novice“ so že velikrat priporočale, naj se veči pozor obrne na pomnoženje in sajenje češpljevih dreves. Znano je sploh, da to drevje pri nas lepo in čvrsto raste, pa tudi zlasti po goricah rado vrodí. Znano je tudi, da njegovo sadje je preljubljeno ravno tako prostim kakor razvajenim ustom, bodi si surovo ali kuhano; tudi se lahko v denar spravi, ker se ga po svetu zlasti po bolnišnicah in na brodovji veliko potrebuje. In vendar-le se malokdo češpljereje toliko poprijemlje, kolikor mu posestvo priložnosti daje.

Drevjiča mu ni treba daleč okoli iskati; stara drevesa odganjaje iz korenin veliko mladik, ktere za par let v dobro zemljo presajene lep sadež dadé, tudi na stanovitno mesto presajene kmalu obrodé.

Lotimo se tedaj kolikor mogoče češpljevega drevja, ktero nam v kratkem obilo povrne naš trud, in naši nasledniki nam bodo hvaležni za to.

Al še nekaj je pri tem opomniti. Kdor hoče suhe češplje prodajati, naj jih ne suši na jamah, temveč v sušilnicah (pajštabah), kjer nič dima do njih ne pride. Tako jih suše po družih krajih, in lahko jih prodajo, — za zakajeno blago pa se ne dá dobra cena doseči. Na zublju (plamenu) in dimu sušene češplje niso za bolnike zavoljo duha po dimu. Razloček v ceni je zmiraj od 3 do 5 gold. pri vsakem centu, kakor kupci s tem blagom pripovedujejo. V sušilnicah sušene češplje se letos plačujejo po 16 do 18 gold. Pač lepa cena! Naj ona spodbuda posestnike, po priličnem prostoru zasaditi si kolikor mogoče češpljevega drevjiča. Plačila za mali trud ne bo mu treba dolgo čakati.

Dr. Orel.

Nove postave.

Prenaredba o nabiranju vojakov.

(Konec.)

Domačini (dijaki, študentje), ki po dovršeni viši gimnaziji bodisi javni, bodisi taki, ki ima pravico javnosti, viši realki ali enaki ali viši učilnici prostovoljno in z dobrimi spričali v napredku in vedenju stopijo v vojaščino, so o času miru dolžni: a) eno leto služiti pri linii; potem smejo poprijeti se svojega stanú in so oproščeni vsake vaje z orožjem, da-si tudi še zapisani ostanejo pri vojaščini; b) ako preskušnjo, ki je vstanovljena za častnike (oficirje) pri rezervi, dovrse z dobrim vspehom, bode se po preteklem prvem letu zlasti na-nje ozir imel pri volitvi rezervinih častnikov; v tem primerljeji pa morajo, dokler jih veže vojaška